

Ryszard Sudul
Chelm
ryszard.sudul@prokonto.pl

Uchodźstwo Czeczenów do Polski po roku 2000

Exile of Chechenian to Poland after 2000

Streszczenie:

Artykuł ma na celu przedstawienie pogłębionej analizy zjawiska napływu uchodźców czeczeńskich do Polski. W pierwszej części omówiono podstawowe pojęcia i uwarunkowania problemu. W drugiej części tekstu skupiono się na analizie problemu ludzi uciekających ze swojej ojczyzny, w której panuje bezprawie, brutalność i trwa ciągle niezakończony konflikt czeczeńsko – rosyjski. Warto zaznaczyć, iż autor artykułu w toku postępowania badawczego uwidacznia braki systemu uchodźczego w Polsce. Przeprowadzona analiza wykazuje, że stosując dużo niższe standardy opieki nad uchodźcami niż oferują im inne kraje Europy Zachodniej, Polska nieformalnie sprzyja nielegalnym wyjazdom Czeczenów z tego kraju. Wytworzona sytuacja doprowadza do łamania procedur prawa Unii Europejskiej i wewnątrz krajowego. Rozwiązanie tej kwestii w Polsce stało się bardzo istotnym problemem społecznym, wymuszającym na decydentach poszukiwanie rozwiązań systemowych i instytucjonalnych dostosowanych do zaistniałych uwarunkowań.

Słowa kluczowe: Czeczenia, Polska Straż Graniczna, status uchodźcy, nielegalna migracja.

Summary:

The utmost aim of the article is to show in-depth analysis of Chechen refugees's flow to Poland. In the first part, there were discussed Basic concepts and conditioning of the problem. In the secondo part of the text, the author concentrated on analysis of the problem of the people, who are escaping from their fatherland, where there is anarchy, lawlessness and brutality. There is also not ended conflict between Chechen

and Russian. It is worthwhile emphasizing that the author of the article in the course of research proceedings reached a conclusion, which shows Lack of the refugees system in Poland. The analysis performed let author to come to the conclusion, that Using lower standards of social services for refugees, than offers nations of West Europe, we started informally encourage illegal departure of Chechen from Poland. This situation resulted to break law of European Union. Solving this problem in Poland became important social problem. Our government have to find new system and institutional solves of this problems adapted to existing conditions.

Keywords: Chechnya, Polish Border Guard, the status of refugee, illegal migration.

1. Uwagi wstępne

Na całym świecie od wieków państwa otwierają granice dla cudzoziemców poszukujących azylu – ofiar prześladowań i przemocy. Przykłady wcielenia w życie tej humanitarnej idei obserwujemy we wszystkich demokratycznych państwach, ponieważ wojny oraz masowe przesiedlenia zmieniają miliony ludzi w uchodźców lub przesiedleńców. W wyniku agresji poróżnionych stron, pojedynczy ludzie, całe narody doświadczają cierpień, upokorzeń, prześladowań, często i śmierci. Agresorzy – zazwyczaj odwieczni sąsiedzi, przyjazne narody – stosują zagrożenia fizyczne w postaci wojny, wypędzeń, przymusowych wysiedleń, unicestwień, rodzących następstwa czystek etnicznych. Specyficzną cechą ostatniego stulecia jest ponadto narastające upolitycznienie problemu migracji. Po pierwsze, zwycięski pochód doktryny liberalizmu spowodował, że prawo do zmiany miejsca swego pobytu – włączając w to możliwość opuszczenia na stałe swego kraju – przyjęto uważać za jedno z fundamentalnych praw człowieka. Po drugie, upowszechnienie się w świecie modelu państwa narodowego sprawiło, iż obecnie mamy do czynienia już nie z żywiołowym przepływem luźnych zbiorowości ludzkich, lecz z przemieszczaniem się obywateli jednych państw na terytorium innych państw, a więc z uwalnianiem się ludzi od starych jurysdykcji oraz poddawaniem się nowym.¹ Migracja człowieka, przemieszczanie się uchodźców stały się jednymi z kluczowych zagadnień nadchodzących dekad. Jednak pomimo tego, że ludzie nadal uciekają w obliczu zagrożenia życia i wolności, rządy wielu państw mają – z wielu względów - coraz więcej trudności z pogodzeniem humanitarnego odruchu pomocy z wymogami potrzeb wewnętrznych i realiów prowadzonej polityki.

Tragicznym przykładem wielu wojen, prowadzących do eksterminacji całego narodu, stał się trwający kilkaset lat, nierozwiązany do dzisiaj problem narodu czeczeńskiego. Konflikt czeczeński, który wpływa bezpośrednio na kształtowanie polityki regionalnej całego Północnego Kaukazu zauważany jest przez społeczność międzynarodową demokratycznych państw. Dostrzegając tragicizm tego narodu, demokracje współczesnego świata nieustannie upominają się o jego prawa. Jednakże wieloaspektowa dyskusja, niestety w wielu przypadkach powierzchowna, i ogólna w bardzo małym zakresie wpływa na wydarzenia w Czeczenii a szczególnie politykę prowadzoną przez Federację Rosyjską, odwiecznego przeciwnika Czeczenów. Literatura tematu ograniczona trudnościami wynikającymi z możliwości prowadzenia badań u samego źródła, przedstawia

¹ W. Anioł, *Migracje międzynarodowe a bezpieczeństwo europejskie*, Warszawa 1992, s.18.

aspekty tego problemu w sposób wyselekcjonowany i często różny w opiniach w obrębie tego samego zagadnienia².

Niniejszy artykuł dotyka problemu Czechenów w Polsce, pozostając częścią prowadzonych przez autora badań oraz antropologicznego opisu obserwacji uczestniczącej prowadzonej w: „Ośrodkach dla uchodźców”, „Strzeżonym ośrodku dla cudzoziemców z aresztem w celu wydalenia”. Autor przedstawia spisane własne obserwacje i wynikające z nich wnioski. Treści artykułu uwiadcniają także wyniki monograficznych badań terenowych uzyskane w czasie wolontariackiej pracy autora w ośrodkach dla uchodźców. Artykuł ukazuje konstruktywistyczny model poznania okoliczności napływu Czechenów do Polski, ich wpływu na nasze codzienne życie, bezpieczeństwo, wewnętrzną oraz zewnętrzną politykę uchodźczą Polski. Artykuł uwiadczenia także krytyczne uwagi autora dotyczące zawołowanych aspektów funkcjonowania instytucji zajmujących się udzielaniem pomocy zadeklarowanym uchodźcom.

Jednym z celów artykułu jest także przedstawienie procesu przekraczania granicy państwowej Rzeczypospolitej Polskiej przez osoby narodowości czecheńskiej. Naszkicowany we wstępie temat jest w dalszej części artykułu tłem do opisu procedur umożliwiających Czechenom także późniejszy nielegalny wyjazd z Polski, przykładem większości zmuszonych do migracji ludzi kierujących się naturalną potrzebą poszukiwania lepszych warunków swojej egzystencji migrujących ku lepszej przyszłości dla siebie i swoich rodzin³.

Treści artykułu uwiadcniają także badania ilościowe wyodrębnione z danych statystycznych zaczerpniętych z opracowań i analiz gromadzonych w zasobach Urzędu do Spraw Cudzoziemców, dostępnej literatury i artykułów prasowych. Szczególnie wartościowe wydają się być dotychczas niepublikowane statystyki i materiały archiwalne Straży Granicznej z wyodrębnieniem statystyk Placówek Straży Granicznej, miejsca pierwszego przybycia migrantów i zadeklarowanych uchodźców. Autor dodatkowo w celu pełniejszego ukazania obrazu migracji Czechenów do Polski, przedstawia analizę danych statystycznych Granicznej Placówki Kontrolnej w Terespolu, gdzie składana jest największa liczba

² Szerzej na ten temat: A. Polikowska, *Druga wojna czecheńska (Wtoraya chechenskaya)*, Kraków 2006; K. Kurczab – Redlich, *Pandrioszka, Warszawa 2000*; K. Baiev, *Przysięga. Chirurg na wojnie*, Warszawa 2005; W. Górecki, *Planeta Kaukaz*, Warszawa – Poznań 2002; W. Jagielski, *Dobre miejsce do umierania*, Warszawa 2005; W. Jagielski, *Wieże z kamienia*, Warszawa 2004; M. Kuleba, *Niezlomna Czechenia*, Kraków 1997; tenże: *Imperium na kolanach*, Warszawa 1998; tenże: *Czechenia. Miecz proroka*, Warszawa 2002; A. Polikowska, *Rosja Putina*, Warszawa 2005; P. Prochazkova, *Ani życie, ani wojna. Czechenia oczami kobiet*, Warszawa 2005; A. Seierstad, *Dzieci Groznego*, Warszawa 2009;

³ Szerzej na ten temat zobacz: K. Głąbicka, *Przerzut migrantów jako nowa forma międzynarodowych wędrówek ludności w Polsce*, w: K. Głąbicka, T. Halik, A. Sawicka, *Studia nad przerzutem migrantów*, Instytut Studiów Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego, seria: „Prace migracyjne” 1999 nr 23, s. 7-11.

wniosek o nadanie statusu uchodźcy przez obywateli Federacji Rosyjskiej narodowości czeczeńskiej.

Artykuł na tym etapie pracy badawczej autora, pozostaje częścią szerszego opracowania poszukującego odpowiedzi, co doprowadziło naród Czeczeński do tak patowych uwarunkowań. Poznanie i zrozumienie problemu Czeczenii z tej perspektywy czasowej wydaje się bardzo trudne, a w niektórych dziedzinach wręcz niemożliwe. Społeczność czeczeńska w wielu przypadkach poruszanych tematów tworzy „zamkniętą grupę społeczną”, niedostępną dla przybyszy z zewnątrz. Dlatego treści artykułu dotyczące samych Czeczenów nie są identyfikowane z osobami, nazwiskami, lokalizacją miejsca prowadzenia badań. Autor ukazując w taki sposób dotychczasowe wyniki swoich badań, pozostawia sobie możliwość dalszego ich kontynuowania.

2.Imigracja Czeczenów do Polski.

Pozostająca w Czeczenii niestabilizowana sytuacja społeczno – polityczna, przewlekłość i brutalność konfliktu rosyjsko – czeczeńskiego, przemoc i bezprawie, toczące się nadal walki, brak poczucia bezpieczeństwa, były i są głównymi przyczynami podejmowania przez mieszkańców tej republiki Federacji Rosyjskiej, decyzji o opuszczeniu własnego kraju. Od 2000 roku obserwuje się stałe narastanie zjawiska migracji Czeczenów. Osoby opuszczające granice Czeczenii kierują się paradoksalnie do innych regionów Rosji, swojego odwiecznego prześladowcy. Niemniej jednak w większości przypadków ich wędrówki skierowane zostają – do krajów Unii Europejskiej. Jednym z czynników przyciągającym Czeczenów do Europy, oprócz poszukiwania bezpieczeństwa i stabilizacji na przyszłość, jest umacnianie się w tych krajach diaspory czeczeńskiej. Natomiast ich wyjazdom z Rosji sprzyja w zasadzie nieograniczona żadnymi formalnymi rygorami prawnymi czy administracyjnymi możliwość opuszczenia Federacji Rosyjskiej, a przy tym bardzo szybka, w zasadzie bez przeszkód może tylko finansowych możliwość uzyskania paszportu rosyjskiego.

Jednym z krajów docelowych, w wielu przypadkach także tranzytowych dla Czeczenów stała się Polska, jako pierwszy kraj Unii Europejskiej. Jak wykazują badania, wśród motywów wyboru Polski przeważają dwie grupy przyczyn. Pierwsza związana jest z położeniem geopolitycznym naszego kraju, jego bliskości komunikacyjnej i względnej łatwości dojazdu. Druga grupa przyczyn jest związana ze sprawami uchodźczymi, tj. przekonaniem, że państwo polskie dla Czeczenów jest bezpiecznym miejscem schronienia, stroną Konwencji Genew-

skiej, a przeważającym poglądem pozostaje, że kraj nasz sprzyja uchodźcom, a jego społeczeństwo charakteryzuje się dobrym stosunkiem do nich⁴.

Migracja do Polski obywateli Federacji Rosyjskiej narodowości czeczeńskiej w wielu sytuacjach tragiczna, napotykalna na swojej drodze niebezpieczeństwa, odbywa się najczęściej przez Inguszetię, Moskwę, a dalej przez Białoruś, w mniejszym stopniu przez Ukrainę. Część z nich przed przyjazdem do Moskwy przebywa w Kabardyno – Bałkarii, Kałmykii, Osetii Północnej. Niewielka liczba Czeczenów dociera do Polski od strony Obwodu Kaliningradzkiego⁵. Do rzadkości należą przypadki podróżowania przez Azerbejdżan i Turcję, skąd do Polski docierają drogą lotniczą. Główny szlak wykorzystywany w regionie Europy Środkowo – Wschodniej (tzw. szlak środkowoeuropejski) prowadzi z Czeczenii do państwa polskiego przez przejście graniczne w miejscowości Terespol⁶.

Droga Czeczenów do Polski to zaplanowane przedsięwzięcia w głównej mierze poprzedzone długim okresem przygotowań organizacyjnych, a szczególnie finansowych. Z analizy publikowanych danych wynika, że jedynie niewielka grupa migrantów podejmuje indywidualne i samodzielne próby pokonywania całej drogi do miejsca przeznaczenia⁷. Podjęcie decyzji dotyczącej wyjazdu ze swojego miejsca zamieszkania, pobytu, to przeważnie nawiązanie kontaktu z rodzinami, znajomymi przebywającymi na terenie krajów Unii Europejskiej. Od nich uzyskują informacje określające procedury pokonania trasy, zachowania się na granicy oraz prawa przysługującego uchodźcom na terytorium UE. Nie posiadający rodziny czy też znajomych zdają się na płatną pomoc, specjalnie do tego zorganizowanego „Biura turystycznego” umiejscowionego w stolicy Czeczenii – Groznm. Organizatorzy wyjazdu Czeczenów a w zasadzie ludzie zorganizowani w sieć mafijnych międzynarodowych powiązań

⁴ M. Ząbek i S. Łodziński. *Problemy i oczekiwania osób oczekujących na nadanie statusu uchodźcy w Polsce w wybranych ośrodkach recepcyjnych. Wstępne wyniki badań*. Partnerstwo „MUR – możesz się uczyć rozumieć” Warszawa 2006, s.9; S. Łodziński, *Opinie i postawy mieszkańców Polski wobec migracji i cudzoziemców w świetle badania opinii publicznej*. Raport nr 200, Kancelaria Sejmu, Warszawa styczeń 2000 s. 3.

⁵ Obwód Kaliningradzki Federacji Rosyjskiej nie jest atrakcyjnym tranzytowo regionem dla obywateli rosyjskich pochodzenia czeczeńskiego. Wynika to z powodów ekonomicznych i polityki bezpieczeństwa wewnętrznego prowadzonej przez władze rosyjskie. Z uwagi na fakt, iż najdogodniejszym połączeniem z Moskwy do Kaliningradu jest połączenie lotnicze ale zdecydowanie najdroższe, Czeczeńcy wybierają tańsze połączenia kolejowe na kierunku Moskwa – Warszawa – Berlin. Ponadto Obwód Kaliningradzki to nie tylko strefa ekonomiczna, ale ważny region militarny. Czeczeni według Rosjan potencjalni terroryści napotykalni na swojej drodze zdecydowane trudności podejmowane przez rosyjskie służby specjalne. Czeczeni, którzy wybrali drogę do Polski przez Obwód Kaliningradzki docierają następnie na Litwę i tam występują o azyl. Kierowani do ośrodków w miejscowościach Pobrodzie i Rukla po krótkim pobycie podejmują próby nielegalnego przedostania się do Polski.

⁶ Placówka Straży Granicznej w Terespolu – przejście kolejowe, w strukturze organizacyjnej Nadbużańskiego Oddziału Straży Granicznej w Chełmie.

⁷ M. Studzińska, *Illegal immigration In the Baltic Region and the new instruments of countermeasure*, [w:] K. Kubiak, P. Mickiewicz, *„Between rivalry and co-operation - the Baltic Region 1000 - 2000”*, Gdynia 2004, s. 61.

zajmują się organizacją wyjazdu do wskazanego miejsca w całej Unii Europejskiej czerpiąc z tego wysokie zyski⁸.

Zdobywanie środków finansowych przez Czechenów to sprzedaż wszystkiego, co pozostało jeszcze w posiadaniu potencjalnych uchodźców, a nie zostało zniszczone w wyniku wojen. Często majątek całego życia sprzedawany za zaniżoną wartość zostaje wykupiony przez tych samych ludzi, którzy są organizatorami wyjazdu. Inna forma pozyskiwania środków do realizacji zaplanowanego wyjazdu z Czeczenii to pomoc finansowa rodziny, która już przebywa legalnie lub nielegalnie w Unii Europejskiej. Po zebraniu wystarczającej ilości środków finansowych, Czecheni zdecydowani na pokonanie trasy około 3 tysięcy kilometrów do granic Polski, swoją podróż odbywają przeważnie w zorganizowanych grupach, często całymi rodzinami. W czasie podróży korzystają z pomocy przedstawicieli „Biura turystycznego”, które oczywiście za opłatą zobowiązuje się dbać o ich bezpieczeństwo, sprawny przejazd przez Rosję i Białoruś. Bardzo często w czasie wędrówki do wybranego celu, Czecheni muszą wносить dodatkowe opłaty napotkanym na swojej drodze, rosyjskim milicjantom, kolejarzom, pogranicznikom.

Po dotarciu do Brześcia ich opiekunowie, przewodnicy, instruują ich jak mają się zachować w czasie przekroczenia granicy, tłumaczą jak postępować w kontaktach z funkcjonariuszami Straży Granicznej w Polsce. Dodatkowo w Brześciu pomocą służy im czecheński punkt informacyjny, ewentualnie w każdej chwili mogą skorzystać z pomocy czecheńskiej strony internetowej informującej o ich prawach uchodźczych⁹.

Zorganizowana pomoc dla Czechenów przygotowana jest także po polskiej stronie. Tutaj czekają na nich opiekunowie – przeważnie także Czecheni, którzy w razie napotkanych trudności telefonicznie instruują ich jak zachowywać się w czasie składania wniosków o przyznanie statusu uchodźcy, jak przezwyciężać trudności. Po załatwieniu formalności wynikających z odprawy granicznej, osoby te odbierają przybyłych do Polski Czechenów, pomagając im w bezpiecznym dotarciu do Ośrodka Receptyjnego w Podkowie Leśnej-Dębaku¹⁰ lub zadeklarowanego miejsca pobytu na

⁸ Mechanizmy, fazy przerzutu migrantów oraz struktura siatek przerzutowych opisała K. Głąbicka, *Przerzut migrantów do/lub przez Polskę w percepcji instytucji szczebla ogólnokrajowego*. raport z I części badań, Instytut Studiów Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego, mat. URiC, nr kat. S/3891/2; K. Głąbicka, T. Halik, A. Sawicka, op. cit.; M. Okólski, *Migrant Trafficking In Poland. Actors, Mechanism and Combating*, Instytut Studiów Społecznych Uniwersytetu Warszawskiego, seria: „Prace migracyjne”, 1999, nr 24, s. 12-26.

⁹ www.kavkazcenter.com; www.kaukaz.net; www.chechen.org; www.czeczenia.com.pl; www.watchdog.cz

¹⁰ Rolę ośrodka receptyjnego dla zadeklarowanych uchodźców spełnia także ośrodek Urzędu ds. Cudzoziemców w Białej Podlaskiej.

terenie Polski określonego w czasie składania wniosku o przyznanie statusu uchodźcy¹¹. Często także jest to następny etap dalszej podróży, niestety już nielegalnej w głąb Unii Europejskiej¹². W wielu przypadkach pomoc Czeczenom oferują także przedstawiciele polskich organizacji humanitarnych, stając się gwarantem przysługujących im praw. Paradoksalnie wielu Czeczenów po przekroczeniu granicy i udzieleniu im pomocy przez te organizacje realizuje zaplanowaną wcześniej poza ich plecami nielegalną ucieczkę z Polski do krajów Europy Zachodniej.

Najbardziej bezpieczne i najszybsze dotarcie Czeczenów do ich „lepszego świata” skierowane tylko dla bardzo bogatych odbywa się z pominięciem naszego kraju, ewentualnie Polska jest tylko krajem tranzytowym. Proceder oczywiście także nielegalny polega na uzyskaniu w Federacji Rosyjskiej paszportu, wizy na rosyjskie nazwisko, wykupienie wycieczki turystycznej z przelotem lub podróżą pociągiem międzynarodowym do wybranego kraju Europy Zachodniej i po przekroczeniu granicy państwa docelowego wystąpienie z wnioskiem o nadanie statusu uchodźcy. Podróż odbywana tranzytem, rozpoczyna się głównie z Moskwy, ale także i z Ukrainy - Mińska, Kijowa, Charkowa a kończy się w Paryżu, Wiedniu, Mediolanie czy Nicei.

Przedstawione powyżej sposoby dotarcia do Polski, pierwszego kraju Unii Europejskiej czy innego kraju docelowego jest jedynie drogą dla tych, którzy potrafią zebrać wystarczającą ilość środków finansowych. Pozostałym, którym wojna zniszczyła domy, odebrała majątki, w swojej drodze do lepszego świata mogą liczyć tylko na siebie. Ich droga to w wielu przypadkach zagrożenie życia, utrata posiadanych i tak skromnych środków finansowych oraz brak pomocy innych osób w czasie przekraczania granicy Unii Europejskiej. Pozbawieni opieki, nieświadomi swoich praw uchodźców, po dotarciu do granicy Polski, wielu z nich zostaje zawróconych do Federacji Rosyjskiej. Proces ubiegania się o status uchodźcy zgodnie z międzynarodowym, a także i polskim prawem nie wymusza na osobach dokonujących odpraw granicznych wszczynania procedury ubiegania się o status uchodźcy za samą przynależność do określonej narodowości. W przypadku Czeczenów posiadających paszport Federacji Rosyjskiej, funkcjonariusz polskiej Straży Granicznej nie jest w stanie określić czy dana osoba jest Abchazem, Azerem, Uzbekiem, czy Czeczenem. Status osoby przekraczającej granicę zmienia się (także w przypadku osoby niespełniającej wymogów formalnych legalnego przekroczenia granicy, również gdy granice przekroczy nielegalnie) w chwili oświadczenia cudzoziemca

¹¹ Czeczeni podróż do Ośrodka w Podkowie Leśnej pokonują przeważnie wynajętymi polskimi taksówkami płacąc 100 € albo 150 \$.

¹² Za przygotowanie i przerzut do jednego z krajów Europy Zachodniej, zorganizowane grupy przestępcze pobierają opłaty w wysokości od 3500 do 12 000 Euro, M. Studzińska, s. 62.

funkcjonariuszowi Straży Granicznej, że prosi o „azyl” bądź status uchodźcy, a następnie określi swoją narodowość i poda powody podjętej decyzji. Od tego momentu niespełnienie wymogów formalnych – związanych z wjazdem do naszego kraju – jest nieistotne. Istotnym się staje, że ten sam Czeczen, który formalnie nie jest uprawniony do przekraczania granicy, w tym momencie spełnia kryteria określone w Konwencji Genewskiej 1951 roku, wpisując się we wszystkie prawa ubiegania się przez niego o status uchodźcy¹³.

Według statystyk przedstawianych przez Straż Graniczną w ostatnich latach wielu obywatelom Federacji Rosyjskiej, nie zezwolono na wjazd do Polski. Z pewnością wśród Rosjan znajdowali się także Czeczeni mogący się ubiegać o status uchodźcy w Polsce. Ilość odmów wjazdu do Polski wydanych obywatelom rosyjskim była następująca: rok 2005 – 4740, 2006 – 3853, 2007 - 4410¹⁴ 2008 – 3236¹⁵. Trzeba zaznaczyć, że tak duża ilość odmów wjazdu do RP to także nie spełnienie formalnych wymogów wjazdu do Polski, którymi najczęściej jest, brak polskiej wizy lub wizy kraju docelowego, brak środków na pokrycie kosztów pobytu w kraju, bądź cel podróży niezgodny z deklarowanym.

Wielu Czeczenów, którym odmówiono możliwości wjazdu do Polski, próbują granicę przekroczyć nielegalnie, narażając się na aresztowania, deportacje i wydalanie. Ilość nielegalnych przekroczeń granicy Polski przez obywateli Federacji Rosyjskiej, w tym w zdecydowanej większości narodowości czeczeńskiej przedstawiała się następująco: rok 2003 – 329 /Rosjan/, 2004 – 570 /Rosjan/, 2005 – 469 /Rosjan/, 2006 – 336 /Rosjan/, 2007 – 322 /Czeczenów/, 2008 – 449/Rosjan/¹⁶. Jest także część osób, którym udaje się przekroczyć granicę nielegalnie, pozostaną w kraju docelowym, niestety taki proceder spowoduje, że cały czas będą nielegalnymi imigrantami, niepewnymi w każdej chwili o swój los.

¹³ Szerzej na temat formalnych procedur przyjmowania zadeklarowanych uchodźców w czasie przekraczania granicy RP zobacz: Rozporządzenie MSWiA z dn. 25.06.2002 w sprawie kontroli granicznej dokonywanej przez funkcjonariuszy Straży Granicznej, Dz.U. Nr 96, poz. 862, tenże J. Jagielski, *Postępowanie w sprawach nadania statusu uchodźcy, jako procedura z zastosowaniem Kodeksu postępowania administracyjnego*, [w:] *Prawo i prawa uchodźcy w Polsce*, „Helsińska Fundacja Praw Człowieka, seria: Raporty, ekspertyzy, opinie”, Warszawa 1994, nr 6 s. 23; tenże *Uchodźcy w Polsce – problematyka administracyjnoprawna*, „Z obcej ziemi”, 2001, nr 13, s. 15.

¹⁴ http://www.strazgraniczna.pl/wps/portal/pl/serwissg/polskie_formacje_graniczne/zestawienie_statystyczne/ [odczyt: 06.02.2008].

¹⁵ http://www.strazgraniczna.pl/wps/portal/pl/serwissg/polskie_formacje_graniczne/zestawienie_statystyczne/ [odczyt: 22.04.2009].

¹⁶ http://www.strazgraniczna.pl/wps/portal/pl/serwissg/polskie_formacje_graniczne/zestawienie_statystyczne/ [odczyt: 22.04.2009].

3. Dynamika napływu Czeczenów do Polski

Intensyfikacja imigracji uchodźców czeczeńskich do Polski została zapoczątkowana w 2000 roku. Ilość złożonych wniosków przez obywateli Federacji Rosyjskiej deklarujących narodowość czeczeńską w okresie lat 2000 – 2008, pozostaje w zdecydowanej większości do pozostałych wniosków złożonych w tym czasie w RP. Ilość złożonych wniosków przedstawia tabela nr 1.

Żywiolowa i zorganizowana migracja Czeczenów do Polski trwająca od 2000 roku znamionuje tendencja wzrostową. Proceder ten szczególnie nasilił się od początku 2007 roku, kiedy liczba wniosków o przyznanie statusu uchodźcy w Polsce wzrosła w sposób niespotykany dotychczas. Tylko we wrześniu Urząd ds. Cudzoziemców wydał ich 1087. Już przed wstąpieniem Polski do strefy Schengen 21 grudnia 2007 roku, polskie ośrodki przeżywały prawdziwe obłężenie. Liczba obcokrajowców (w tym około 90% Czeczenów) w tych placówkach wzrosła siedmiokrotnie. W ciągu jednego dnia ośrodki przyjmowały tylu cudzoziemców, co w poprzednich latach miało miejsce przez tydzień. Zdecydowanie największą ilość składanych wniosków o nadanie statusu uchodźcy, zaobserwowano pod koniec 2007 roku (IV kwartał) wtedy odnotowano 4761 wniosków od cudzoziemców. Oczywiście największą grupę liczącą 4537 osób stanowili obywatele Federacji Rosyjskiej deklarujący pochodzenie czeczeńskie. W tym okresie większość osób złożyła wnioski o nadanie statusu uchodźcy w Placówce Straży Granicznej w Terespolu – 4009 osób, w tym 4004 Czeczenów. Nadwiślański Oddział Straży Granicznej w Warszawie odnotował także 28 wnioski od obywateli Czeczenii¹⁷.

¹⁷ http://www.strazgraniczna.pl/wps/portal/pl/serwissg/polskie_formacje_graniczne/zestawienie_statystyczne/ [odczyt: 06.02.2008].

Tab. nr 1. Ilość złożonych wniosków o nadanie statusu uchodźcy w Polsce w latach 2000 – 2008

ILOŚĆ ZŁOŻONYCH WNIOSKÓW O NADANIE STATUSU UCHODźCY W POLSCE W LATACH 2000 - 2008	
Ogólna ilość wszystkich wniosków o nadanie statusu uchodźcy	Liczba wniosków złożonych przez Czechenów
2000 - 4662	2000 - 1193
2001 - 4528	2001 - 1497
2002 - 5170	2002 - 2937
2003 - 6906	2003 - 5581
2004 - 8079	2004 - 6508
2005 - 6860	2005 - 5526
2006 - 7108	2006 - 5659
2007 - 10027 ¹⁸	2007 - 8415 ¹⁹
2008 - 8509	2008 - 7752 ²⁰

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyki ruchu granicznego Komendy Głównej Straży Granicznej

Powyższe dane wskazują, że pod koniec 2007 roku wystąpił znaczny wzrost składanych wniosków o nadanie statusu uchodźcy w Rzeczypospolitej Polskiej w porównaniu do analogicznego okresu 2006 roku. Polska Straż Graniczna między 21 – 31 grudnia 2007 roku przyjęła wnioski od 367 cudzoziemców. Tendencja wzrostowa napływu uchodźców do Polski w drugim półroczu 2007 roku spowodowana była zbliżającym się terminem przystąpienia państwa polskiego do strefy Schengen i mylne przekonanie cudzoziemców o możliwości bezterminowego legalnego przemieszczania po państwach obszaru Schengen, posiadaczy tymczasowego zaświadczenia tożsamości cudzoziemca – dokumentu wydawanego przez polskie władze w związku z wszczęciem procedury uchodźczej. Posiadanie takiego dokumentu uprawnia tylko do pobytu na terytorium RP.

W przekroju całego 2007 roku z ogólnej liczby 10027 cudzoziemców (4555 wniosków) ubiegających się o przyznanie statusu uchodźcy w Polsce, największą

¹⁸ Urząd ds. Cudzoziemców podaje liczbę 10044 osób ubiegających się o status uchodźcy oraz 4563 wnioski. <http://www.udsc.gov.pl/Sprawozdania,253.html> [odczyt: 14.05.2008].

¹⁹ Tamże.

²⁰ http://www.strazgraniczna.pl/wps/portal/pl/serwissg/polskie_formacje_graniczne/zestawienie_statystyczne/ [odczyt: 22.04.2009].

liczbę stanowili obywatele Federacji Rosyjskiej – 9218 osób (3821 wniosków) co stanowiło 91,9% ogólnej liczby osób (narodowość czeczeńską zadeklarowało 8415), Białorusi – 83 osoby (68 wniosków), Pakistanu – 61 osób (59 wniosków), Sri Lanki – 57 osób (55 wniosków), Ukrainy – 55 osób (42 wnioski).²¹

Wnioski o nadanie statusu uchodźcy w 2007 roku w zdecydowanej większości składane były za pośrednictwem Komendanta Placówki Straży Granicznej w Terespolu – 6599 osób, 65,8% wszystkich wnioskujących. Pozostałe wnioski składane były poprzez Komendanta Nadwiślańskiego Oddziału Straży Granicznej – 3237 osób, 32,3% wnioskujących w omawianym okresie. Pozostałe wnioski składane były w następujących Placówkach Straży Granicznej: PSG Warszawa – Okęcie – 116 osób, PSG Cieszyń – 25 osób, PSG Medyka – 9 osób, PSG Kudowa Zdrój – 6 osób, PSG Kraków – Balice – 5 osób, PSG Hermanowice – 4 osoby, PSG Świecko – 4 osoby, PSG Lipnica Wielka – 3 osoby, PSG Gubinek – 3 osoby, PSG Krościenko – 2 osoby, PSG Dorohusk – 2 osoby, PSG Gdańsk – Rębichowo – 2 osoby, PSG Jakuszcze – 1 osoba, PSG Budzisko – 1 osoba.²²

Szczegółowy wizerunek napływu Czeczenów do Polski możemy zaobserwować w Placówce Straży Granicznej w Terespolu. W tym przejściu granicznym Czeczeni składają najczęściej wniosków o nadanie statusu uchodźcy, ponadto przez Terespol przebiega ich główny szlak wędrówki do Polski. W całym 2007 roku w PSG Terespol przyjęto 2711 wniosków o nadanie statusu uchodźcy w RP, kierowane do Szefa Urzędu ds. Cudzoziemców. Wnioski obejmowały 6599 cudzoziemców, w tym również dzieci (analogicznie w 2006 roku przyjęto w PSG Terespol 1363 wnioski obejmujące 3167 osób, w 2005 r. - 1846 wnioski obejmujące 4609 osób) – w 2007 roku nastąpił wzrost liczby przyjętych wniosków w stosunku do roku 2006 o 98,9%. Liczbę złożonych wniosków przez Czeczenów w 2007 roku w porównaniu do innych narodowości przedstawia tabela nr 2.

²¹ Tamże.

²² http://www.strazgraniczna.pl/wps/portal/pl/serwis/gpolskie_formacje_graniczne/zestawienie_statystyczne/, http://www.nadwislanski.strazgraniczna.pl/index_pliki/Page2148.htm, <http://www.bieszczadzki.strazgraniczna.pl/files/cm/611.pdf>, http://www.nadbuzanski.strazgraniczna.pl/podstrony/statystyka/2007_SSAR/Okres_I_XII_2007R.pdf [odczyt: 29.04.2008, 25.09.2008, 30.10.2008, 05.11.2008].

Tab. nr 2. Liczbę złożonych wniosków z uwzględnieniem obywatelstwa, narodowości oraz osób nimi objętych w PSG Terespol w roku 2007

Obywatelstwo	Narodowość	Ilość przyjętych wniosków	Ilość współmałżonków	Ilość osób dorosłych 3+4	Ilość dzieci
ROSJA	akińska	9	6	15	13
	awarska	13	3	16	15
	CZECZEŃSKA	2517	866	3383	2.761
	inguska	108	30	138	126
	dargijska	7	0	7	9
	osetyńska	1	0	1	1
	rosyjska	6	1	7	2
	tańszycka	0	0	0	3
	dagestańska	1	0	1	1
	azerska	2	2	4	2
	łakińska	3	1	4	2
	ukraińska	2	0	2	0
	kistryńska	1	1	2	1
	lezgińska	1	1	2	0
	ormiańska	2	0	2	1
kumycka	25	5	30	26	
KAZACHSTAN	czeczeńska	1	1	2	2
	ukraińska	1	0	1	0
KIRGISTAN	czeczeńska	2	0	2	0
	uzbecka	1	0	1	0
KONGO	kongijska	1	0	1	0
BEZPAŃSTWOWIEC	polska	1	0	1	0
GRUZJA	ormiańska	1	0	1	0
	gruzińska	2	0	2	0
ŁOTWA	polska	1	0	1	0
	rosyjska	0	1	1	0
AZERBEJŻAN	azerska	1	0	1	0
UZBEKISTAN	uzbecka	1	0	1	0
RAZEM		2711	918	3629	2966
				6595	

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyki ruchu granicznego Komendy Głównej Straży Granicznej.

Ilości wniosków o nadanie statusu uchodźcy złożone przez poszczególne nacje zdecydowanie na pierwszym miejscu plasuje Czeczenów. Liczba składanych wniosków potwierdza także dalszy wzrost napływu uchodźców czeczeńskich do Polski.

Podobne tendencje migracyjne Czeczenów do Polski, jak w roku 2007 zauważa się w roku 2008. Wnioski o nadanie statusu uchodźcy w 2008 r. składane były głównie - podobnie jak w 2007 r. - za pośrednictwem: Komendanta Placówki SG w Terespolu - 6 650 osób, co stanowiło 78,1% wszystkich wnioskujących oraz Komendanta Nadwiślańskiego Oddziału Straży Granicznej - 1 257 osób, co stanowiło 14,8% wszystkich osób wnioskujących w omawianym okresie. W pierwszym kwartale 2008 roku odnotowano 36% wzrost liczby złożonych wniosków o nadanie statusu uchodźcy w porównaniu do analogicznego okresu 2007 r. (I kwartał 2008 r. – 1904 wniosków, natomiast w I kwartale 2007 r. wniosków takich było – 1398). W styczniu i lutym 2008 r. odnotowano 1217 złożonych wniosków o nadanie statusu uchodźcy w tym 1131 (92%) złożone przez obywateli Rosji (głównie narodowości czeczeńskiej)²³. Wśród wszystkich złożonych wniosków w styczniu i lutym 2008 roku, 993 złożone były po raz pierwszy (w tym 919 obywateli Federacji Rosyjskiej narodowości czeczeńskiej)²⁴.

Obywatele Federacji Rosyjskiej narodowości czeczeńskiej, podobnie jak w poprzednich analizowanych okresach badawczych, niezmiennie stanowili dominującą grupę wśród obywateli państw trzecich ubiegających się status uchodźcy w Polsce. W I kwartale 2008 roku 82% wszystkich wniosków o nadanie statusu uchodźcy w Polsce złożyli Czeczeni. Od stycznia 2008 r. nastąpiła stabilizacja składanych wniosków o nadanie statusu uchodźcy przez Czeczenów, którego znaczne nasilenie odnotowano w okresie wrzesień – grudzień 2007 rok. Odzwierciedlenie tego zjawiska przedstawia tabela nr 3.

²³ Tamże.

²⁴ Tamże

Tab. nr 3. Liczba złożonych w Polsce wniosków o nadanie statusu uchodźcy przez obywateli Federacji Rosyjskiej narodowości czeczeńskiej w okresie od 15 stycznia 2007 roku. do 15 marca 2008 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie statystyki ruchu granicznego Komendy Głównej Straży Granicznej

Tak duży napływ Czeczenów do Polski w tym okresie, wymuszał potrzebę poszukiwania rozwiązań zaistniałego „problemu”, zrównoważenia praw imigrantów czeczeńskich z interesami Polski i jej obywateli, rozwiązań systemowych i instytucjonalnych dostosowujących politykę uchodźczą do dynamicznie rozwijających się uwarunkowań. Ocena zaplanowanych i realizowanych przedsięwzięć w Polsce w tym okresie mimo zaangażowania wielu podmiotów nie osiągnęła zamierzonych celów napotykać na swojej drodze przeszkody, szczególnie w dziedzinie przeciwdziałania nielegalnej migracji cudzoziemców do Polski.

4. Nielegalna migracja Czeczenów z Polski

Mimo stałego wzrostu liczby osób narodowości czeczeńskiej składających wnioski o nadanie statusu uchodźcy w Polsce, tylko niewielki ich odsetek zainteresowany jest dłuższym pobytem w kraju. Wielu z nich przyjeżdżając do państwa polskiego traktuje go jako tranzytowy w drodze do któregoś z państw Europy Za-

chodniej²⁵. Niektórzy w obawie o bezpieczeństwo własne i swoich bliskich nie podejmują dalszej podróży. Pierwsi, dość szybko decydują się na próby nielegalnego przekroczenia granicy, drudzy i to niestety mniejszość, starają się zaaklimatyzować w nowym – jeszcze niepoznanym i obcym kulturowo kraju.

Zdecydowana większość między innymi z przyczyn społeczno – ekonomicznych (w krajach Europy Zachodniej oferuje się uchodźcom większą pomoc socjalną, lepsze warunki w ośrodkach, możliwość zatrudnienia, perspektywę lepszych zarobków za wykonaną pracę) często po krótkim pobycie w Polsce wyjeżdża nielegalnie do innych krajów europejskich. Przyczyny wyjazdu Czechenów leżą także po stronie Polski – trudne warunki socjalne, przeludnione ośrodki²⁶, brak: właściwej opieki zdrowotnej²⁷, mieszkań socjalnych, dostatecznej liczby godzin nauki języka polskiego dla dorosłych²⁸. Czeczeni powodowani taką sytuacją, w wielu przypadkach wybierają się w dalszą drogę do zamożniejszych krajów. Oferta Polski dla Czechenów w porównaniu z krajami Europy Zachodniej staje się uboga, gdy oni sami w czasie rozmów pytają, dlaczego u was w Polsce tak jak np. w Anglii nie mogą podjąć pracy przebywając w ośrodkach, dlaczego ich dzieci nie mogą chodzić na basen tak jak chodzą dzieci uchodźców czecheńskich w Holandii, nie mogą się uczyć języka polskiego na różnych poziomach tylko wszyscy razem, nieważne czy się przybyło wczoraj, czy pół roku temu, czy otrzymania zasiłku przez całe życie tak jak w Niemczech. Przytaczane przez Czechenów argumenty mogą pozostawać w wielu przypadkach bez odpowiedzi. Wyjazdom Czechenów z Polski sprzyjają i pomagają rodacy skupieni w wielu krajach Europy Zachodniej. Takim przykładem jest Belgia, gdzie jest ich kilka tysięcy, mają własną gazetę „*The Chechen Times*” wydawaną w Holandii oraz kilka meczetów.

Wielu Czechenów zastając minimalne standardy ochrony w Polsce, zafascynowani opowieściami swoich rodaków przebywających w krajach Europy Zachodniej,

²⁵ Por. *Transit Migration In Hungary*, IOM 2001; *Transit Migration of Bulgaria*, IOM 2003; *The Trafficking of Migrantstthrough Lithuania*, IOM 2003; *Transit Migration In Russian Federation*, IOM 2003.

²⁶ Polskie ośrodki dla uchodźców w wielu przypadkach nie zapewniają nawet minimalnych standardów. Żeby przyjąć ciągle przybywających uchodźców umieszcza się ich w ogólnodostępnych pomieszczeniach takich jak, świetlice, stołówki, sale komputerowe, pomieszczenia socjalne często są to także piwnice. W ośrodkach przewidzianych na maksymalnie 200 uchodźców przebywa ich czasami ponad 400. W pokojach 2, 3 osobowych mieszkają całe rodziny liczące często po 6 -7 osób. Zdarza się także, że w pomieszczeniu ogólnodostępnym typu stołówka zamieszkuje kilka rodzin pozbawionych jakiegokolwiek prywatności.

²⁷ Opieka zdrowotna według opinii uchodźców i pracowników socjalnych uległa znacznemu pogorszeniu po przejściu na siebie tego obowiązku przez Centralny Szpital Kliniczny MSW.

²⁸ Nauka języka polskiego dla dorosłych prowadzona w ośrodkach według opinii uchodźców jest zdecydowanie za mała. Natomiast według osób prowadzących zajęcia nauki języka polskiego, frekwencja na zajęciach jest tragicznie niska. Według danych Urzędu ds. Cudzoziemców w roku 2007 na średnią liczbę 4658 mieszkańców w ośrodkach na lekcje języka polskiego uczęszczało 119 osób. <http://www.udsc.gov.pl/Sprawozdania,253.html> [odczyt: 14.05.2008].

nie stara się nawet czekać na rozpatrzenie wniosku i opuszcza nasz kraj. Często bywa tak, że po złożeniu wniosku w Placówce Straży Granicznej w Terespolu, tego samego dnia służby graniczne Czech, Słowacji czy Niemiec zatrzymują te osoby na terytorium swojego kraju. Typowym sposobem działania migrantów czeczeńskich było i pozostaje dalej nadużywanie procedury uchodźczej – legalny wjazd do Polski w celu ubiegania się o nadanie statusu uchodźcy, a następnie podejmowanie prób nielegalnego przekroczenia granic wewnętrznych UE. Staje się regułą, że zdecydowana większość czeczeńskich migrantów podejmuje wielokrotne próby nielegalnego opuszczenia kraju i osiedlenia się na terenie Europy Zachodniej²⁹.

W nielegalnej migracji Czeczenów istotną rolę podobnie jak przy wyjeździe z Czeczenii spełnia ich duży solidaryzm społeczny, przejawiający się w udzielaniu pomocy w migracji, poprzez wymianę informacji o trasach przekraczaniu granic, procedurach azylowych w poszczególnych krajach UE. Czeczenii już w chwili przekroczenia granicy i złożeniu wniosku o nadanie statusu uchodźcy w RP korzystają z pomocy swoich rodaków, którzy w różny sposób pomagają im w dalszej podróży w głąb Europy Zachodniej. Krajami docelowymi obok głównych ich skupisk w Niemczech, Austrii, Belgii coraz częściej staje się Francja, Islandia a nawet Szwajcaria. Ośrodki dla uchodźców administrowane przez nasze państwo to niestety także miejsce umożliwiające kontakty z organizatorami przerzutu. W procedurze nielegalnego opuszczenia naszego kraju wraz z ich rodakami uczestniczą także Polacy.

Czeczeni z Polski do krajów Europy Zachodniej przemieszczają się głównie drogą lądową. Sporadycznie odbywa się to drogą lotniczą czy morską. Drogą lotniczą próbują usiłować przekraczać granicę na podstawie cudzych lub fałszywych dokumentów (Francja, Belgia), a drogą morską w ukryciu w ciężarówkach na promach (kraje skandynawskie).

Dla mniej zamożnych Czeczenów, którzy dotarli do Polski, wyjazd z naszego kraju często przesuwany jest na późniejszy termin, pozostaje im udanie się do ośrodka dla uchodźców i zbieranie funduszy.

Określenie ilości Czeczenów opuszczających nasz kraj, jest trudne do oszacowania ze względu na między innymi masowy charakter tego procederu, wynikający poniekąd ze zniesienia bezpośredniej kontroli na granicach wewnętrznych strefy

²⁹ W okresie od 01.01 do 05.06.2008 r. Urząd ds. Cudzoziemców podjął decyzje w stosunku do 1109 osób o umorzeniu/pozostawieniu bez rozpoznania wniosków o przyznanie statusu uchodźcy. Spora część z tych osób opuściła Polskę nie czekając na rozpatrzenie wniosku. <http://www.udsc.gov.pl/Statystyki.html>[odczyt: 12.08.2008].

Schengen³⁰. Trzeba jednak zauważyć, że brak kontroli na granicach państw nie pozbawił jednak służb granicznych możliwości kontroli i nadzoru nad nieuprawnionym przekraczaniem granic poszczególnych państw strefy Schengen, także i Polski. Polska Straż Graniczna i służby graniczne państw sąsiednich w całym obszarze strefy Schengen, mają prawo kontroli legalności pobytu osób będących w jej obszarze. Osoba składająca wniosek o nadanie statusu uchodźcy do chwili nadania mu takiego statusu nie ma prawa opuszczania kraju, w którym wniosek złożyła. Podejmowane próby nielegalnego przedostania się z Polski do innych krajów Europy Zachodniej często kończą się sukcesem, lecz połowicznym. Udane przekroczenie granicy słowackiej, czeskiej, niemieckiej czy francuskiej nie jest równoznaczne z możliwością legalnego zamieszkania w danym kraju. Często udane przekroczenie polskiej granicy państwowej kończy się dla Czechenów zatrzymaniem ich tuż po jej przekroczeniu. Wówczas najczęściej przekazywani są do Polski w ramach readmisji³¹.

Niekiedy zatrzymanie osoby nielegalnie przekraczającej granice następuje dopiero po jakimś czasie, do tego w wybranym przez uchodźcę kraju docelowym. W takich przypadkach Czecheni najczęściej proszą ponownie o azyl lub składają wnioski o status uchodźcy. Paradoksalnie szczęście mają ci, którzy przedostali się do Polski nielegalnie z pominięciem polskiej odprawy granicznej i nigdzie nie składali dotychczas takowych wniosków, zachowując prawo składania wniosku w tym państwie. Obowiązująca w Polsce, a także w całej strefie Schengen regulacja Dublin II³², wy-

³⁰ Szerzej na ten temat: A. Graś, *Porozumienie z Schengen-geneza i stan obecny*, [w:] *Polska droga do Schengen*. Opinie ekspertów, Warszawa 2001, s.11; H. Taschner, *Tło historyczne wejścia w życie Układu z Schengen oraz jego związku z Traktatem Ustanawiającym Wspólnotę Europejską*, [w:] *Układ z Schengen. Współpraca policji i organów sprawiedliwości po Maastricht*, red. J. Beczał, Łódź 1998, s. 27.

³¹ Readmisja (ang. *Readmission*) – odesłanie emigranta z państwa, w którym przebywał nielegalnie, do państwa, z którego przybył. Umowy readmisyjne występują dwustronnie, wielostronnie, umowy UE z innymi państwami. Występują także klauzule readmisyjne zawarte najczęściej w umowach, porozumieniach wizowych.

³² Od 1 maja 2004 roku obowiązuje w Polsce tzw. regulacja dublińska. Unijna regulacja Dublin II (z 18 lutego 2003 roku) RO-WE 343/2003, ustanawia kryteria i mechanizmy ustalania kraju członkowskiego odpowiedzialnego za rozpatrywanie wniosku azylowego złożonego w jednym z Państw Członkowskich UE przez obywatela państwa trzeciego. Zgodnie z kryteriami zawartymi w rozporządzeniu Dublin II za rozpatrzenie wniosku azylowego jest m.in. odpowiedzialne to Państwo członkowskie UE, w którym wnioskodawca ma członka rodziny (małżonka lub małoletnie dziecko), któremu przyznano status uchodźcy, lub, którego wniosek o przyznanie statusu uchodźcy jest w trakcie rozpatrywania. W przypadku braku powiązań rodzinnych – wniosek rozpatruje państwo, które wydało wnioskodawcy pozwolenie na pobyt albo wizę, albo którego granicę państwa przekroczył wbrew obowiązującym przepisom. Przy braku zaistnienia powyższych okoliczności, gdy cudzoziemiec złożył wniosek o azyl w państwie, w którym nie obowiązuje obowiązek wizowy – odpowiedzialne za rozpatrzenie wniosku jest to państwo. Gdy żadne z opisanych kryteriów nie znajdują zastosowania, wniosek powinno rozpatrzyć państwo, w którym wnioskodawca przebywał przez 6 miesięcy lub 2 miesiące (gdy państwo wiedziało o nielegalnej obecności i tolerowało ją). Jeżeli niemożliwe jest ustalenie państwa odpowiedzialnego za rozpatrzenie wniosku – wskazuje się pierwsze państwo, w którym został on złożony. Efektywne działanie mechanizmów azylowych ustanowionych przez Dublin II ma zapewnić system Eurodac, pierwszy Europejski Zautomatyzowany System identyfikacji Odcisków Palców. Pozwala on na identyfikację osób ubiegających się o nadanie statusu uchodźcy oraz nielegalnych migrantów na terytorium UE. *Uchwała Rady w sprawie podpisania porozumienia pomiędzy WE a Republiką Islandii i Królestwem Norwegii*, DzUWE z 03.04.2001 L 93/38; *weszła w życie z 02.04.2001*, DzUWE z 21.04.2001 L 112/16

znacza kryteria i mechanizmy na podstawie których uchodźcy składający wniosek w naszym kraju (bądź innym, który opuścili nielegalnie) odsyłani są najczęściej do kraju, w którym składali swój pierwszy wniosek o status uchodźcy. Potwierdzeniem skali nielegalnego opuszczania naszego kraju przez Czeczenów jest liczba zatrzymań na wewnętrznych granicach Polski osób, którym udaremniono wyjazd z Polski albo, które zatrzymano na terenie państw sąsiednich w okresie 21.12.2007 do 29.02.2008 r. Służby graniczne państw sąsiednich i Polski w tym okresie zatrzymały razem 203 obywatele narodowości czeczeńskiej, (RFN – 51, RS – 14, RCz – 0, RP – 139)³³, którzy próbowali opuścić terytorium RP w zamiarze przedostania się dalej do któregoś z państw Europy Zachodniej. Liczby nie uwzględniają osób, które opuszczając nielegalnie nasz kraj składały wnioski o azyl w następnych krajach i taką ochronę dostały. Takim przykładem może być Austria, gdzie Czeczeni od 2006 roku składając wniosek byli uznawani za „traumatów” z tego tytułu nie podlegali przekazaniu do Polski³⁴.

Następną grupą Czeczenów, która wyjeżdżając z Polski do innych krajów Europy Zachodniej nie została odesłana do naszego kraju, to osoby korzystające z zapisów regulacji Dublin II dotyczących łączenia rodzin. Rodzina jest tu rozumiana, jako rodzina nuklearna – matka, ojciec, dzieci. Jeżeli jeden z członków rodziny czeczeńskiej nielegalnie przybył z np. z Polski do Francji a tam przebywa legalnie jego członek rodziny to Francja zgodnie z jego życzeniem powinna jego przyjąć, rozpatrzyć wniosek azylowy. Strony składające wnioski muszą podać jakieś dowody przynależności rodzinnej: akt urodzenia, zgodność nazwisk, wspólne zdjęcia. Zgodność opisu przedstawionego przez uchodźcę i dokumentów, dopiero kwalifikuje do przyjęcia wniosku od zainteresowanego. Sytuacja ta w szczególności dotyczy małoletnich dzieci bez opieki. Małoletni składający wniosek o nadanie statusu uchodźcy są zawsze transportowani do tego państwa, gdzie przebywa jakiś członek ich rodziny, nie koniecznie rodzic³⁵.

Ruchy emigracyjne ukierunkowane na inne kraje Europy Zachodniej zadeklarowanych uchodźców czeczeńskich, posiadających status uchodźcy w naszym kraju są bardzo duże. Powody opuszczania naszego kraju na stałe w wielu przypadkach zdają

³³ http://www.strazgraniczna.pl/wps/portal/pl/serwissg/polskie_formacje_graniczne/zestawienie_statystyczne/ [odczyt: 12.06.2008].

³⁴ W styczniu 2006 roku Austria zmieniła prawo azylowe, między innymi przestała stosować zasadę przejmowania odpowiedzialności za osoby ubiegające się o status uchodźcy, które doświadczyły traumatycznych przeżyć. Ta zasada miała znaczny wpływ na stosowanie przez Austrię regulacji Dublin II. Zmiany te miały znaczny wpływ na liczbę odsyłanych uchodźców z Austrii do Polski. W 2005 roku przed zmianą prawa azylowego w Austrii do Polski odesłano 45 osób, mimo że Polska faktycznie musiałaby wyrazić zgodę na przyjęcie 957 osób. Zmiany przepisów w 2006 roku spowodowały, że Austria zaczęła odsyłać większą ilość uchodźców przybywających z Polski. J. Błogowska, *Psychologiczne aspekty uchodźstwa*, „Z obcej ziemi” 2006, nr 24, s. 18.

³⁵ Szerzej na temat dzieci – uchodźcy: R. Wilkinson, *Życie to szkoła, ulica bez broni, pole bez min*, „Z obcej ziemi” 2001, nr 12, s. 6.

się być zasadne. Jednakże zgodnie z prawem UE, a także i polskim, taki proceder jest łamaniem prawa przysparzającym problemów Czeczenom i Polsce.

Straż Graniczna mając prawo kontroli cudzoziemców nie tylko na granicach Polski, ale i wewnątrz terytorium swojego państwa, na tą chwilę nie posiada wystarczająco skutecznych instrumentów, żeby przeciwdziałać temu zjawisku³⁶. Brak prawnych możliwości zatrzymania w ośrodkach strzeżonych wszystkich cudzoziemców aplikujących o nadanie statusu uchodźcy do chwili podjęcia decyzji administracyjnej oraz możliwość ich swobodnego przemieszczania się po terytorium RP w trakcie trwania procedury, sprzyja nasilaniu zjawiska nielegalnych wyjazdów Czeczenów z Polski. Każda osoba ubiegająca się o status uchodźcy może zgodnie z prawem uzyskać zgodę na opuszczenie ośrodka na okres trzech dni i w tym czasie przemieszczać się po Polsce bez żadnych ograniczeń, często w tym czasie nielegalnie opuszczając Polskę. Taka sytuacja sprzyja nawarstwianiu się problemu i każe poszukiwać rozwiązań systemowych i instytucjonalnych.

5. Uwagi końcowe

Uchodźcy stali się nieodłączną częścią historii ludzkości. Wojny, konflikty zbrojne, prześladowania, klęski żywiołowe zmuszają ludzi do opuszczenia swojego miejsca zamieszkania w obawie przed zagrożeniem swojego bezpieczeństwa, zdrowia, życia. Często jedyną winą ludzi poszukujących schronienia jest to, że znaleźli się w niewłaściwym miejscu i czasie. Uchodźców broni specjalne dla nich stworzony międzynarodowy system ochrony praw człowieka. Zbudowano ramy instytucjonalne do współpracy państw w ramach Organizacji Narodów Zjednoczonych jak i powołano organizacje o charakterze regionalnym. System prawny, instytucjonalny chroni uchodźców przed zagrożeniami, głodem, śmiercią, ale jest także w wielu przypadkach formalistyczny w swoim reżimie prawnym. Przedstawiciele organizacji międzynarodowych przedstawiają statystyki, pokazując je w parlamentach, na kongresach, konferencjach, szkoleniach. Poszukują jednocześnie rozwiązań, które niestety coraz częściej stają się sprzeczne z faktycznymi oczekiwaniami samych uchodźców i prowadzoną polityką wewnętrzną w wielu państwach. Państwa do tej pory bardzo liberalne wobec uchodźców, zaczynają wprowadzać wiele restrykcji, tłumacząc się troską o swoich obywateli.

Podobne stanowisko wobec uchodźców prezentuje cała Unia Europejska. Podej-

³⁶ Szerzej na ten temat: A. Misiuk, *Polskie służby policyjne i graniczne w drodze do Europy. Prawno-organizacyjne aspekty udziału policji i Straży Granicznej w tworzeniu ogólnoeuropejskiej strategii bezpieczeństwa wewnętrznego*, [w:] *Polska droga do Schengen. Opinie ekspertów*, Warszawa 2001.

mowane próby wypracowania skutecznego „Wspólnego Systemu Uchodźczego” nie przynoszą oczekiwanych rezultatów. Dotychczas nie przedstawiono faktycznej oceny sytuacji w odniesieniu do poszukujących ochrony i szukania odpowiedzi w imieniu europejskich społeczeństw, czy istnieje potrzeba stworzenia wspólnej polityki uchodźczej, określenia stałego planu, nowej indywidualnej i wspólnej polityki³⁷.

Rzeczypospolita Polska, kraj przyjmujący uchodźców tak jak i większość państw europejskich stanęła przed problemem pogodzenia wewnętrznych interesów państwa i ich obywateli przy jednoczesnym wywiązaniu się ze zobowiązań międzynarodowych. Właśnie w państwie polskim powstawały całkowicie nowe, wcześniej niesprawdzone, unijne modele polityki migracyjnej. Polska wstępując do UE i obszaru Schengen przejęła zadanie ochrony części zewnętrznej granicy UE. Restrykcyjność rozbudowanych systemów ochrony polskiej granicy wschodniej chroni interesy UE, jednocześnie w opinii uchodźców wyznacza Polsce rolę niedobrego strażnika, który stoi na drodze uchodźców do lepszego świata.

Sprzeczność interesów, udzielania pomocy uchodźcom i przestrzegania rygorów unijnego prawa emigracyjnego uwidoczniła się szczególnie w momencie wzrastającego napływu Czeczenów do Polski. Paradoksalnie, uszczelnienie wschodnich granic Polski nie przyczyniło się do ograniczenia ilości przybywających uchodźców.

Przybycie do Polski uchodźców z Czeczenii zrodziło pytanie, jak wypełnić humanitarny obowiązek pomocy ludziom szukającym schronienia, a jednocześnie zadbać o bezpieczeństwo wewnętrzne, socjalne Polaków. Przyjmowanie uchodźców w państwie polskim zrodziło w dużej części społeczeństwa obawy występowania zagrożeń terrorystycznych, zabierania miejsc pracy, problemów społecznych. Uwidacznia się również strach przez religią wyznawaną przez Czeczenów oraz innymi zwyczajami kulturowymi, nie zawsze odpowiadającymi polskim standardom. Obawy Polaków przeplatane wątpliwościami, może w wielu przypadkach niesłuszne, podsycane argumentacją rosyjskich generałów określającą przyjmowanie Czeczenów do UE, w tym i do Polski, jako import potencjalnych przyszłych terrorystów, w części społeczeństwa zrodziła obawy o swoje bezpieczeństwo. Przy wzrastającej zależności pomiędzy mobilnością uchodźców i zagrożeniami dla bezpieczeństwa państwa trzeba przyznać, że międzynarodowe wydarzenia natury przestępczej mają negatywny wpływ na publiczne postrzeganie szukających azylu migrantów czeczeńskich. W wielu okolicznościach na razie lokalne nieporozumienia mieszkańców ośrodków z polską ludnością mogą w przyszłości doprowadzić do napięć społecznych.

³⁷ J. Selm, *European Refugee Policy: is there such thing*. Working Paper no. 115, United Nations High Commissioner for Refugees, Genewa 2005, s 18.

Obecność problemu uchodźców w Polsce nie zobligowała decydentów do poszukiwania alternatywnych długofalowych rozwiązań. Wdrażane w życie programy integracyjne nie przynoszą oczekiwanych efektów m.in. także z winy uchodźców. Spośród 607 „Indywidualnych Programów Integracyjnych” realizowanych w Polsce w latach 2004 – 2006, 18,8% zostało przerwane przed ustalonym terminem³⁸. Pomoc w postaci środków finansowych skierowana do uchodźców z „Europejskiego Funduszu Uchodźczego”³⁹ w około 30% trafia bezpośrednio do Urzędu ds. Cudzoziemców, a pozostała część obsługuje całą otoczkę prawną.

Zaistniały problem na tą chwilę pozostaje częściowo rozwiązany przez samych Czechenów, którzy Polskę traktują, jako kraj tranzytowy, ewentualnie z niej uciekają. W zasadzie, gdyby nie było formalnych ograniczeń wyjazdu, wynikającego między innymi z procedur ubiegania się o status uchodźcy, problem Czechenów w Polsce byłby marginalny. Przyczyn legalnego i nielegalnego opuszczania państwa polskiego przez Czechenów jest bardzo wiele. Rzeczypospolita Polska stosuje dużo niższe standardy opieki nad uchodźcami niż oferują im inne kraje Europy Zachodniej. Uchodźcy uciekają z Polski, bo wielu z nich nie chce mieszkać w ośrodkach, gdzie miejsce do spania, to także świetlica, stołówka czy pomieszczenie piwniczne, a opiekę nad 400 uchodźcami w Ośrodku dla Uchodźców sprawuje w wielu przypadkach dwóch pracowników Urzędu ds. Cudzoziemców. Dochodzi do tego brak perspektyw pracy, mieszkania, minimalne standardy opieki medycznej. Polskie standardy opieki nad uchodźcami przyczyniają się, do ich dalszej wędrówki w poszukiwaniu lepszej opieki, warunków do życia i osiedlenia. Zaistniała sytuacja rodzi pytanie, czy Polska chce pozostania Czechenów w Polsce, czy najchętniej odesłałaby ich do ich domów lub do innych krajów.

Rozwiązywanie tych problemów w Polsce jest o tyle istotne, że wszystkie osoby, które przekroczyły granice tego kraju w celu ubiegania się o status uchodźcy, uzyskując go czy nabywając uprawnień do innej formy ochrony a następnie opuściły kraj nielegalnie, muszą zgodnie z standardami unijnymi, do Polski powrócić albo zostaną odesłani, bo w tym państwie złożyły pierwszy wniosek o nadanie statusu uchodźcy.

Podpisanie Konwencji Genewskiej z 1951 roku i Protokołu Nowojorskiego z 1967 roku, obliguje Polskę do przyjmowania uchodźców i sprawowania nad nimi opieki. Jak wszystkie społeczeństwa demokratyczne, Rzeczypospolita Polska powin-

³⁸ *Integracja uchodźców w Polsce w liczbach*, red.: A. Kosowicz, A. Maciejko, Warszawa 2007, s. 63.

³⁹ Europejski Fundusz Uchodźczy powstał na mocy decyzji Rady 200/596/WE z dnia 28 września 2000 roku. Polska jako nowy kraj członkowski korzysta ze środków funduszu od 1.05.2004 roku. W 2000 roku Polska dostała 434 tys. Euro z tego Urząd ds. Repatriacji i Cudzoziemców 150 tys. Euro pozostała część skierowana do organizacji pozarządowych. W roku 2007 decyzją 575/2007/EC Państwa Członkowskie wyraziły wolę kontynuowania Europejskiego Funduszu na rzecz Uchodźców w latach 2008-2013 przeznaczając na ten cel 1 mld 113 mln

na pomagać słabszym i zagubionym, spłacając poniekąd honorowy dług wdzięczności za przyjmowanie przez inne państwa emigrujących Polaków. Niewątpliwie spoczywa na państwie polskim także obowiązek zatroszczenia się o los i przyszłość uchodźców czeczeńskich, którzy zdecydowali się na pozostanie w naszym kraju w szczerym zamiarze spędzania spokojnego życia.

Wypełniając zobowiązania międzynarodowe Polska musi poszukiwać rozwiązań systemowych i instytucjonalnych dostosowując swoją politykę uchodźczą do dynamicznie rozwijających się uwarunkowań.